

**ТУРКМЕНИСТАН У ТЮРКОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНИ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ КНИГИ ГУРБАНГУЛИ БЕРДИМУХАМЕДОВА
«ТУРКМЕНИСТАН – СЕРЦЕ ВЕЛИКОГО ШОВКОВОГО ШЛЯХУ»)**

Володимир Підвойний

**TURKMENISTAN IN THE STUDY
OF TURKIC LANGUAGES DISCOURSE IN UKRAINE
(ON MATERIALS OF «TURKMENISTAN – THE HEART OF GREAT SILK
ROAD» BOOK BY GURBANGULY BERDIMUHAMEDOV)**

Volodymyr Pidvoynyi

The article overviews questions of intercultural communication on the bases of text interpretation method, as they are proliferated in «Turkmenistan – the heart of great Silken way», the book by Gurbanguly Berdimuhamedov.

The study shows the role of the Book for contemporary Ukrainian scientific society and its profile role in the study of Turkic languages discourse in Ukraine. It accentuates on semiotic meaning as well as on scientific and practical significance, on forming the certain informational background for the world of Turkic philology in Ukraine. Topicality of the problem is defined by necessity to figure out the scope of relevant informational content for new themes in cross-cultural studies in Turkic languages paradigm in Ukraine.

Having analyzed the semiotic coding for concepts, proliferated by the Silken Way, in synchronic and diachronic aspects, such as – «SITY», «CARAVANSERAI» (the center of informational and cultural exchange), «ROAD», «HOSPITALITY», «FAMILY», we postulate the idea that Great Silken Way is a determined fact and the historical «moment of truth» for Turkmenistan and a discourse segment, permitting to solve urgent questions of existence of Turkmenia nation.

Practical possibility for choice and absorbing all the highly cultural, which was accumulated by humanity for the whole period of its development, esthetic realizing of dialogism become the basic cluster architectonics for mental structure of Turkmenia society. The book, to our opinion, serves to complement background knowledge of Ukrainian people about rich cultural tradition of Turkmenistan and Turkmenia people's contribution to world epistemology of humanism.

In the report, the immanent bases of Turkmenia didactic discourse are explicated, and modules of Turkmenia vital energy are proliferated. Also, it shows role of Islam in parcellation of living space categories and ancient world's conceptualization of Turkmenia nation.

In the final part of the report we show the role of the Book in the process of restoring informational vacuum in ancient Turkic civilization for Ukrainian specialists on Turkic languages. There are all grounds to confirm that, thanks to deep explication of axiological motivations of Turkmenia people, the work will become weighty source for further generations of Ukrainian specialists in Turkic philology.

Keywords: Turkmenia nation, Turkic World, Silken Way, Gurbanguly Berdimuhamedov.

Реалізація методів міжкультурної комунікації об'єктивує взаємне пізнання народів у різних аспектах. Важливим фактором профілювання зони взаємної рецепції є джерела, наративний характер яких визначається ідеологічними умовами єднання нації та дидактичними інтенціями передати наступним поколінням сакральні джерела свого народу. Епоха культивування пост-модерну та нівелювання національних аксіологічних координат, активізація альтернативної культурної соціодинаміки, глобалізаційні інтервенції, геополітичні переорієнтації закономірно провокують пошук моделей можливих шляхів виходу зі складних ситуацій, які продиктовані сучасними світовими комунікативними специфікаціями. Захистити свою національну сутність,

протистояти світовому тотальному семіотичному нівелюванню можуть лише нації, чиє етнічне коріння має глибоку історію, культурно детермінований соціальний фон, конгруентно сприймаються більшістю в конкретній лінгвосоціальній групі. Прикладом такого джерелознавчого рішення стала книга Ґ. Бердимухамедова «Туркменістан – серце великого Шовкового шляху», яку сам автор концептуалізує як «історичний обов'язок перед майбутніми поколіннями» (Бердимухамедов 2018, с. 5).

Для сучасного українського наукового дискурсу наративний контент книги має значний семіотичний смисл і науково-практичне значення, адже деталізує відсутній інформаційний фон, який необхідний для верифікації традиційних і новітніх теорій онтогенезу тюркської (огузької) культури.

Багатопрофільність книги (синтез стильових координат – наукової, художньої і науково-популярної) визначається, передовсім, її джерелознавчою парадигмою. Архітектоніка огляду орієнтована на популяризацію туркменської культури за межами Туркменістану та викликає значний інтерес серед істориків, культурологів і, перш за все, тюркологів України.

Актуальність статті детермінується необхідністю визначення діапазону нових тем для крос-культурних досліджень у тюркологічній парадигмі України, виявленні релевантного для розвитку тюркології в Україні інформаційного контенту (специфіка етногенезу туркменського народу, підґрунтя його сакральних джерел, що визначають вектори соціального розвитку сучасного суспільства). Крім того, робота Ґ. Бердимухамедова виявляє латентні типи наукового дискурсу, які відсутні в українській тюркологічній традиції (недетермінованість сельджуцької тематики, відсутність детальної експлікації сельджуцьких культурних традицій, їх внеску у світову культуру, рудиментарних сегментів зазначеного культурного контенту в сучасному топосі огузьких етнічних груп). Об'єктом дослідження є сакральні координати туркменського суспільства в часи формування етносу, їх пролонгації у сучасному соціогуманітарному дискурсі. Мета нашої статті проектується на аналітично-герменевтичні узагальнення туркменського минулого і уведення в тюркологічний дискурс України релевантної експлікованої інформації з теми південно-західної гілки сучасних тюркських народів.

Профільно оцінюємо аналізовану роботу як універсальне явище, що об'єднує різні типи дискурсів. Творча інтенція автора визначається необхідністю звернення до коріння свого народу, ідеєю виховання молоді в річищі традиційної дидактичної системи. Для іноземних читачів робота набуває іншого модусу – культурознавче джерело з елементами енциклопедії, повноцінна антологія туркменського фольклору. Відомий український етнолінгвіст В. Жайворонок пропонує теорію, згідно з якою етносимволіка проєктує «головні основи особливих концептуальних мовних продуктів – етнокультурних концептів, знаків етнокультури» (Жайворонок, 2006, с. 3). Провідний фахівець у царині української лінгвокультурології В. Кононенко вважає, що «культурна складова пресупозитивних і фонових знань має різний ступінь текстової значущості: від наочної етнокультурної паралелі до логічного усвідомлення, що вимагає глибокого культурологічного аналізу» (Кононенко 2008, с. 25).

Екзистенційні потреби конкретної етнічної групи детермінуються певними часовими рамками, в межах яких відбувається його розвиток, відповідно у процесі аналізу соціальних систем закономірними є темпоральні виміри, завдяки чому профілюється можливість одночасної детермінації людини в у парадигмах минулого, сучасного і майбутнього. Та й історія етногенезу тюркських народів настільки поліаспектна і суперечлива, що майже неможливим стає пошук істини у царині синтезованих переплетень дійсності та міфів. Хоча для експлікації історичної парадигми й джерелознавчих визначень платформи Туркменістану є всі підстави свідчити про «методологічну прозорість» історичного шляху країни та етногенезу народу. Детермінаційним фактом і історичним «моментом істини» для Туркменістану стає Великий Шовковий шлях (ВШШ) (Маґочій 2022, с. 37), який є провідним дискурсивним сегментом, формує простір для вирішення цього непростого тематичного завдання у мережі важливих екзистенційних топиків.

Культурно-історичний формат ВШШ отримав достатні детермінації у світовому науковому дискурсі (Barthold 2000; Demir 2004; Güvenç 2010; Köymen 2011). Шовковий шлях, попри різнопланове використання для його опису наукових підходів і парадигм, постає як благодатний феномен Давнього Світу, що пов'язує гетерогенні цивілізаційні модулі й культурні простори у синхронії та діахронії, багатий на хронологічні факти, які профілюють історію туркменського народу.

Вітальна енергія етносу, спосіб мислення пересічних людей, аксіологічні координати і життєвоважливі концепти визначаються культурним ареалом території. На думку О. Колесника, ментальна модель – «відносно стійка послідовність електрохімічних взаємодій у нервовій

тканині мозку людини, який співвідноситься з перцепцією, обробкою та комплексом реакцій на сигнали відповідного типу» (Колесник 2016, с. 20). У цьому зв'язку необхідно додати, що туркменський етнос формувався у суперечливих умовах соціально-культурного оточення, а самобутність просторового коду туркмен складалася у складних географічних кондиціях. Автор книги визначає цей соціально-просторовий локус так: «від сивого Хазара до норавливого Джейхуна, <...> від хребтів Копетдага до розлогого плато Устюрт» (Бердимухамедов 2018, с. 26), моделюючи «зовнішню пам'ять» народу на прикладах фольклорного дискурсу і паттернів народного генію туркменського народу.

Щодо етногенезу туркменського народу необхідно зазначити, що ситуація мультикультуралізму (Герчанівська 2015, с. 127), яка наповнювала ВШШ, жодним чином не вплинула на монолітність і національну детермінованість туркменської нації, навпаки – стали продуктивним каталізатором створення неповторної й аутентичної культури, з якої вже багато століть живиться енергією туркменський народ.

Туркмени, носії складної з морфологічної точки зору культури, перебуваючи «біля витоків переможних доріг і звершень, в центрі культурного й ідеологічного розвитку» (Бердимухамедов 2018, с. 5), формують свої сакральні компетентності в умовах транснаціональної культурної політики. Можливість вибору і абсорбція всього величного, що накопило людство за весь період свого розвитку, кластерами, наче слід від підкови легендарного коня Дульдудя, лягає на ментальну структуру суспільства. Якщо приймати ВШШ як процес «продукування і трансляцію смислів» (Зернецька, 2017, с. 34), то уможливорюється оцінка його ролі в конструюванні й реконструкції моральних норм (Гергун 2016, с. 86) на когнітивному і концептуальному рівнях.

ВШП за своєю телеологією приречений формувати естетичну свідомість діалогізму (Бердимухамедов 2018, с. 21). Вербалізація компонентів картини світу з варіантами осмислення і порівняння, відбувається в параметрах «інтерпретаційно-семіотичної діяльності» (Колесник 2016, с. 76) представлення основ світосприймання. ВШШ координує спосіб мислення, профілює когнітивні практики народу, який тотально віддається своїй історичній місії, стає транслятором нової культурної парадигми для своїх «ближніх» і «далеких» сусідів, а бути провідником у світовому полікультурному товаристві – це значить знати своє і поважати чуже.

Особливий семіотичний код має в творі концепт МІСТО, проекція якого набуває онтологічного характеру Автор конкретно оперує фактами історичного минулого, деталізуючи географічний простір Туркменістану. Важливе місце в книзі приділено місту (поняття «шахрістан») як хронотопу історичних змін і мотиваційної основи формування культурних центрів Середньовіччя на території Мавераннахру.

Прецедентність древніх міст (Мерв, Куняурґенч, Аміль, Абіверд, Баґабат, Ніса, Дехістан) переходить в образну парадигму, формує своє локусне представлення картини світу туркменського народу, по суті, «синтагматична єдність створює парадигматичну лінгвокультурологічну єдність» (Кононенко 2008, с. 82). У тексті повсякчас помітна художня кореляція концепту МІСТО з провідним нарративним сегментом розгортання сюжету книги – ВШШ.

Із містом, як із центром процесу цивілізаційного розвитку, напряду пов'язаний концепт КАРАВАН-САРАЙ. Саме караван-сараї на модусному рівні трансформувалися в платформу для розвитку міського простору, і відповідно – ставали центром інформаційно-культурного обміну (ІКО) між народами, країнами і цивілізаціями. Логічною анфіліадою розташовувалися караван-сараї на території пустелі, формували міста, «розлогі оази з розвинутою системою землеробства» (Бердимухамедов 2018, с. 53), передавали транзитом культуру, нові технології і, звичайно, релевантний і необхідний людству в усі часи інформаційний контент.

У цьому форматі караван-сарай не лише концептуалізує простір і час, але й формує «просторову організацію інформації». На думку О. Колесника, просторові сцени у функції корелятивів «феноменів фізичного світу» профілюються у парадигмі «антропологічної побудови ментальних моделей, які представляють міфологічні «нечіткі сутності» (Бердимухамедов 2016, с. 20). Міфологія відіграла значну роль у формуванні туркменського світорозуміння, а поняття «караван-сарай» міцно увійшло в туркменську національну семіосферу. На основі інформації, яку аналізує автор, уможливорюється чітке формулювання поняття «каравансарайна етика», суть якої, на нашу думку, є визначальною ланкою у категоризації туркменської дійсності. Особливості концептуалізації образу «караван-сарай» визначаються ознаками синтетичного семіотичного конструкту, неможливо його розглядати у форматі простого місця для відпочинку після денного переходу пустелею (хіджре). Він перетворюється, на думку автора, в дослідницький майданчик для вивчення феноменології конфлікту і платформи для детермінації можливостей уникнення деструктивних наслідків комунікативних девіацій.

Відповідно до концептосфери сучасної цивіліографії (науки про цивілізації) караван-сараї можливо розглядати у форматі чинників, які профілюють суспільну свідомість (Eravşar, 2011). Як показує теорія і практика транспортних систем (Дудник 2016, с. 81), юнімодальні торгові шляхи приносять не лише фінансове благополуччя всьому контингенту людей, який перебуває у комунікативному каравансарайному дискурсі через причини життєвої необхідності. Караван тотально підкорює людину своїм монументалізмом, провокуючи його на створення «зони комфорту». На думку автора, караван-сарай має на меті мінімізувати, або, навіть, повністю нівелювати семіотичний дискомфорт, який часто є причиною ізоляції нації чи етнічної групи. У процесі історичного розвитку караван-сарай перетворюється у модель соціуму, стає суб'єктом ІКО і об'єктом науки.

Автор не уникає надлишкової метафорики, ВШШ – не просто метафора, власне він постає як парадигма вітальності і життєвої екзистенції, заповнюючи усі семіотичні канали релевантною інформацією. Караванники, описуючи свої пригоди, фіксуючи мандрівні нотатки, тим самим наповнюють Шовковий Шлях своєрідною семіотикою і життєствердним символізмом.

Автор книги приділяє значну увагу семіотиці караван-сарая. Караван для туркмена Середніх віків – це облігаторна необхідність життєвого простору, справа і проекція смислу життя, починаючи від усвідомлення основ соціально-культурної діяльності в дитинстві, вибору професії в дорослому віці і закінчуючи філософським осмисленням істинності шляху наприкінці життя (Бердимухамедов 2018, с. 54). Святість і рутинність туркменського способу життя в усіх проявах знаходять свій експлікаційний фон в караван-сараї. З іншого боку, караван-сарай набуває модусу фундаментального культурного домена, який корелює інформаційні процеси в суспільстві. Відсутність традиційних засобів зв'язку, таких звичних для сучасної людини, профілює караван-сарай на рівень центру комунікації і єдиного засобу трансферу інформації.

ВШШ має точні детермінанти, визначається джерелом інформації й обміну релевантними інфоблоками (легенди, притчі, мандрівні нотатки). Розташовуючись теренами Туркестану, Киргизії, Узбекистану (Кююмен 2011, с. 87–88), караван-сараї стають центрами ділового життя, а легенди, почуті в одному культурному центрі, на крилах Пташки Сімург' переносилися на інший обрій Землі, пропагуючи сакральні ідеали, «духовний світ туркменського світу – гуманізм, патріотизм, доброзичливість, любов до життя, вірність слову і духовну велич» (Бердимухамедов 2018, с. 96) на просторах Великих Каракумів. Караван, невід'ємний від загальнолюдських сакральних цінностей, формує традиції гостинності, стає не лише формулою життя, але й категоричною «національною традицією» (Бердимухамедов 2018, с. 54), основою сакральної парадигми туркменського народу. Саме сакральність дає елементи позитивізму і впевненість в успіхах майбутнього караванного походу, божественного захисту от грабіжників на шляху, відчуття щастя від зустрічі з рідними після довгої розлуки.

Г. Бердимухамедов приділяє особливу увагу караван-сараяю як інформаційному центру. Обмін інформацією, процеси культурного взаємозбагачення, перманентна діалогізація відбувається уздовж усього ВШШ, заповнюючи інформаційні лакуни, моделюючи семіотичні канали народної мудрості необхідною інформацією. ВШШ концептуалізується у форматі транскультурної зони обміну. І це не тільки суто економічний обмін («не хлібом єдиним...»), це передовсім – культурні демаркації своєї території, маркери етнічної ідентичності. Саме синергетизм побутових норм і релігії формують особливу атмосферу навколо караван-сарая.

Караванні шляхи залишили свій слід не тільки на історії народу, але й у свідомості кожного туркмена. Концепт ДОРОГА, який явно профілює провідний меседж книги, експлікує рівномірними екскурсами в історію туркменського народу (розділ «На древній землі Дашогуза»). Естетика дороги профілює ще один, релевантний для туркменського способу життя, концепт – ГОСТИННІСТЬ. Нелогічно пов'язувати виникнення концептуальних і поведінкових сценаріїв доброти лише впливом ВШШ. Звичайно, торгові статuti вимагали високого рівня гастрономічних інновацій, середньовічні ворожбити, озброївшись передовими знаннями Абу Алі ібн Сіні, лікували мандрівників, досвідчені ветеринари відновлювали сили ахалтекинським скакунам, молитовні кімнатки у кожному караван-сараї дарували спокій і затишок караванбаші. Але багатостолітнє життя в пустелі сформувало свої закони, методи необхідної сублимації, тому джерела концептуальної платформи толерантного ставлення до гостя відповідає архетипній свідомості туркмен і корелюються з правічним «духом древніх огузьких духовно-культурних принципів» (Бердимухамедов 2018, с. 59), «коріннями огузької мудрості» (Бердимухамедов 2018, с. 15).

Духовність складно помітити на обличчях пересічних людей. Її функціоналізм проявляється на рівні сакрального простору людини, природна «зона відповідальності» корелюється з категоризацією народного світогляду (дискусія між Мянє-бабою та Абу Алі ібн Сіною і закономір-

ний висновок – «те, що я знаю, він бачить, а він знає те, що я бачу» (Бердимухамедов 2018, с. 160). Когнітивний сценарій добросусідства профілюється типологією східної культури, для якої характерними є заглибленість у внутрішній світ, прагнення людини до гармонії з природним і з самою собою, містицизм й ірраціоналізм і, головне – орієнтація на духовність (Герчанівська 2015, с. 183). Якісні з точки зору текстового розгортання апікації автора інтегрують спільність ідеї гуманізму, толерантності і поваги до інших культур.

Особлива увага надається автором розгортанню на туркменському етноматеріалі дидактичного дискурсу. І, як показує інтерпретаційний аналіз тексту, основний наголос робиться на благодатний ґрунт ісламських методів виховання молодого покоління. Іслам у роботі профілюється як основа туркменської вітальної енергії. Талант автора книги проявляється в умінні показати істинну сутність життя в гармонії з релігійними традиціями народу, їх дидактичні інтенції, які створюють необхідні герменевтичні умови для розвитку телеологічної платформи твору.

Високий рівень розвитку ісламської субкультури, її синергетичний потенціал сприяв активному проникненню мусульманських основ буття в когнітивну базу і нарративні структури тюркських народів. На сторінках книги можна побачити іманентні паралелі зі стилістикою Святого Корана. Іллокутивні формули набувають дидактичного забарвлення, формулюють загальний контент справедливого повчання і рекомендацій пошуку істинності людського життя (в мудрих порадах Мухаммеда аль-Абверду) – жертвуй, твори добро, читай книгу (Бердимухамедов 2018, с. 27–28) (для порівняння – релевантно необхідна коранічна директива для всіх мусульман – «Читай!»).

Ісламське коріння туркменського суспільства корелюється також із концептом ДОРОГА / ШЛЯХ. Але шлях цей кожен повинен пройти самостійно. Життя – терниста стежина, які відкриває мандрованцю свої чари лише наприкінці довгої дороги. Для представників слов'янської культури дорога корелюється з проблемою вибору (для порівняння – українські ідіологеми Молочний шлях, Чумацький шлях), для праведного мусульманина – щоденна праця на благо Батьківщини і для власного удосконалення. Автор вкладає в «релігійні одкровення» мудрого Неджмеддіна Кубра детермінації індивідуального життєвого кредо – «благими справами заслужити благословення Всевишнього» (Бердимухамедов 2018, с. 32), а в образі Святого мудреця Абу Сеїт М'яне-баби показано формування «туркменського гуманізму» (Бердимухамедов 2018, с. 52). Рефреном звучать слова і девіз кожного, хто прагне знайти себе – мудрість перш за все, віддати громаді все, що є в твоїй душі, щоб відчувати себе повноправним членом соціуму (Легенда про учня Неджмеддіна Кубра, легенда про святого мудреця Абу Сеїта М'яне-баби). Туркмени по-особливому ставляться до слова, «мудрості, залишену нам мислителями Світу» (Бердимухамедов 2018, с. 143) для людей, які шукають себе. Ця тенденція проявляється у сакралізації книги як одного з провідних концептів туркменського суспільства, що дає благодатний ґрунт для зв'язку поколінь. На думку автора, «мудрі принципи нашого народу, які стосуються духовної спадщини, правильні досі» (Бердимухамедов 2018, с. 143). Як бачимо з тексту книги, легендарний епос тонкими арабесками вплітається в історичний дискурс туркменського народу. Вимисел і реальність естетично виправдано наповнюють інсталяції про конкретні історичні події (сцена легендарного благословення на започаткування державності Тоґрулбеком і Чаґрибеком у М'яне-баби на початку XI ст., хронологія Данданаканської битви, в якій сельджуки розгромили основні сили ґазневідського султана Маруда (Бердимухамедов 2018, с. 160).

На думку турецького ученого Т. Угурлуєля (Uğurluel 2017, s. 18–19), тюрки відіграли важливу роль у формуванні культурного простору ісламу. Яскравою трояндою в букеті ісламського світосприйняття стає суфізм. У містах, що виникли на ВШШ, працювали і виховували, творили і навчали великі мудреці Сходу – Ходжа Юсуп Хамадані, Сарахс-баба, М'яне-баба, Неджмеддін Кубра, Маґтимґули Пираґи (Бердимухамедов 2018, с. 36). Життєва стежина мудреців – шлях навчання і пошуку абсолютного смислу, а творчість – сакральність в дії, коли самовіддача в ім'я Батьківщини (легенда про захисника Амуля і гончара Бахаветдіна), навіть якщо вона зростала на культурно-історичних паттернах і на життєвих прикладах великих (святих) людей, є істинною благодаттю та енергією руху в усіх субстанціях існування етносу. Автор метафорично визначає онтологічну суть сакрального простору туркменського народу – «духовні цінності народної культури виростили навколо пам'яток минулого, які, мов перлини, нанизані на нитку, утворюють дорогоцінне намисто» (Бердимухамедов 2018, с. 36). Показовим прикладом у цьому відношенні є сюжетна лінія з епосу «Ґьорогли», коли герой вимушений перебороти самого себе, «убити в собі дева», підкорити свою гоноровитість і, озброївшись народною мудрістю, служити Батьківщині й своєму народові. Лише упевнена в собі людина зможе зайти вихід зі складних життєвих ситуацій, та лише той, хто віддається духом і тілом своїй батьківщині, знаходить істину.

Центральним кластерним утворенням у парадигмі сакральних цінностей туркменського суспільства є СІМ'Я. Поясненню саме цього феномену суспільного життя автор приділяє значну увагу. У творі чітко продемонстрований зв'язок поняття сім'ї з архітектонікою тюркського епосу «Горкут-ата», в якому сім'я – не лише можливість продовження роду, але й «біфуркаційна точка» детермінацій і джерело щастя для туркмена. На нашу думку, використовуючи як джерело легенду про Гиз-кала (Бердимухамедов 2018, с. 143), автор зазначає, що сім'я для туркмена – основа моралі. Збереження традицій свого народу, перманентні турбота про сім'ю і родичів – усі ці моральні атрибути стоять вище матеріального достатку (Бердимухамедов 2018, с. 44). Взаємна повага серед туркмен існує також і на рівні сімейних відносин. Уміння чекати мандрівника з далекого каравану, переносити гіркоту розлуки, бути вірним один одному – основні мотиви Легенди про туркменську дівчину (Бердимухамедов 2018, с. 48–49).

Із темою сім'ї герменевтично поєднані жіночі образи книги, методика, яку ми використовуємо, дає можливість експлікувати особливе сакральне забарвлення, показати роль і місце сучасної жінки (донька, мати, бабуся) в сучасному туркменському суспільстві. Тема жінки червоною ниткою проходить через всю текстову тканину твору. Пошук жіночого начала знаходить своєрідний етичний «вихід» в наративних модулях про доньку падишаха і закоханої у Фархада Шірін, легендах про Парау-бібі. Неважко опинитися перед дилемою морального вибору, значно складніше залишитися вірною донькою свого народу, зберегти свою честь і не принизити пам'ять про своїх пращурів. Очевидно, тема кохання у книзі імпліцитно корелюється з темою батьківщини і патріотизму.

Таким чином, книга розкриває перед читачем усю багатогранність побуту туркменського народу, приносить інформаційний свіжий вітер із висот туркменських гір, парцелюючи категорії життєвого простору, переходить в незаперечний континуум істинності народної творчості туркменського народу. Вербалізація народної мудрості чітко визначається бажанням без зайвої складності показати природу людських взаємин у час формування основ «туркменськості» (порівняно з ідеєю Ролана Барта про реалізації концепту «італійськості»), адже ми, відроджуючи свою історію, будемо майбутнє.

Образ туркменського воїна у моноліті з верифікованими часом постулатами свідомості пращурів – працювати заради процвітання Батьківщини – і викликом сучасності (легендарний арсенал Куняурґенча (Бердимухамедов 2018, с. 236)) розгортається на фоні яскравих історичних парадигм і зміни суспільних начал. Біфуркація сакральних детермінант, перехід на новий рівень абстракції життєвого матеріалу приводить до усвідомлення необхідності проростити у своїй душі зерна добра і справедливості, удобрити ґрунт своїм потом і сльозами радості від щастя. Моралізаторська позиція автора визначається тим, що праця – це творче начало вітальності людини в умовах облігаторності добра і справедливості, а не проста необхідність життєвого простору (легенда про Купця і Мудреця).

Модульний тип експлікації матеріалу автор застосовує упродовж всього твору. Особливе місце у книзі надано популярному жанру туркменських фольклорних наративів – казці. Саме цей жанр, набуваючи онтологічну для етносу основу, показує життєві потреби, імітуючи поліпрофільні життєві комунікативні ситуації, створює проєкцію у майбутнє. Автор розмірковує про те, яке місце займають туркменські легенди у скарбниці тюркських літератур. Звичайно, на думку вчених, туркменський репертуар легенд має особливу рису, адже вони формувалися у складних умовах мультикультуралізму та ІКО. Висновок доволі прозорий – попри паралелізм сюжетного простору (топік Троянського коня, магічність цифри 40), любов до Батьківщини визначається як «найдосконаліша мудрість» (Бердимухамедов 2018, с. 33), а патріотичні почуття звеличують дух, надають сили, збагачують життєвий досвід і відроджують кожного» (Бердимухамедов 2018, с. 15).

Обмін казковими наративними сегментами, синтез тематики і локальних імперативних (дидактичних) сюжетів автор визначає у проєкції на когнітивні моменти, релевантні для універсальності мислення людей в усьому світі (Бердимухамедов 2018, с. 274). Трансформація сюжету не суперечить сакральним основам суспільства, формуючи «своєрідну художню композицію між собою і з місцевими мотивами» (Бердимухамедов 2018, с. 276). Казкову творчість туркмени засвоювали з молоком матері («Казка про Караванбаші», «Сто золотих»). Профільним матеріалом всього твору, на нашу думку, є латентний імпульс, заклик до дії на основі народної мудрості. Герої фольклорних текстових фрагментів (дестан «Горкут-ата») діють на межі функційних зон Добра і Зла, їх життєві маніпуляції реалізуються на межі людських можливостей, але такий «важкий» шлях сприяє тому, що формується стилістика життєвого простору туркмен на основі «життєвих принципів, що вводять людину з п'їтьми до світла», детермінується «куль-

тура життя», а разом із тим – демократичні принципи сучасного туркменського суспільства» (Бердимухамедов 2018, с. 35).

У творі чітко простежуються кордони концептуалізації давнього світу туркменського народу, легенди і сучасність переплітаються в одну дискурсивну лину. Для української тюркології книга відновлює інформаційний вакуум щодо раннього періоду зародження тюркської цивілізації у цілому і формування сельджуцького дискурсу зокрема. Сельджуцьке суспільство уже в кінці X – початку XI ст. характеризувалося високим рівнем культури (мережі бібліотек у Мерві, національні архітектурні практики, передові стандарти освіти), мало культурно і філософсько детерміновані основи для формування огузького культурного контенту (Hillenbrand 2005), на якому виникла висока сельджуцька традиція гуманізму і міжнаціональної толерантності.

Історія туркменського народу показана в книзі в усьому різноманітті національних дискурсів, орієнтованих на ідеологію діалогу, адже розгадка задач сучасності знаходиться у минулому. Народи Мавераннахра – творці і адепти своєї неповторної історії і багатогранної культури. І, якщо розглядати всю історію туркменів як конденсований у часі і просторі текст, то сакральні координати будуть його експлікаційними модулями – гуманізм, толерантність до «чужого» і поваги до «свого». Такі моральні установки диктував ВШШ, адже треба було жити в умовах «транскультурного коридору», і в цьому зв'язку терени Туркменістану виконали свою історичну місію.

Основу тюркського словесного мистецтва складають фольклор і міфологія, в яких відображені світовідчуття, світогляд, філософія, мораль, ідеали, життєвий досвід пращурів сучасних тюркських народів. Брехня породжується ницістю людської суті, браком виховання і владою матеріального над духовним (Легенда про підземний канал Хосров-ґала). Саме духовна ліствиця туркменського народу, на думку автора, поглиблює синтезовані можливості людини стати повноцінним членом суспільства справедливості. Показовим у цьому плані нарративні конструкції «Про братів і Дева», легендарний цикл «Султан і Пері». Автор, використовуючи фольклорний матеріал, коментуючи основні сюжетні лінії фольклору, знаходить аргументи з скарбниці свого народу, підкреслюючи синкретизм світового словесного мистецтва (Бердимухамедов 2018, с. 11). На його думку, кожна людина має стати «мюджевуром» (Бердимухамедов 2018, с. 170) свого існування, ревним наглядцем за святими місцями свого народу. Головний меседж, закладений у текстову структуру фольклору, направлений на формування не просто діяльній людини, а й людини, яка поважає своє етнічне коріння, живе совісно й в гармонії з загальнолюдськими нормами. В образі Шарафеддіна з Ніси, який, рятуючи свою доньку, був осліпленим падишахом, ця ідея проєктується через нелюдські страждання, але не через покавання і страх перед несправедливістю.

На завершення необхідно додати, що книга представляє значний інтерес для тюркологів України. Є всі основи стверджувати, що робота, завдяки глибокій експлікації аксіологічних мотивацій туркменського народу, стає важливим джерелом для майбутніх поколінь українських тюркологів, а елементи енциклопедизму книги профілюють сучасну Туркменію у форматі сакральної території з високим туристичним потенціалом (археологічні центри Париз депе, сегменти ісламської архітектурної традиції – мінарет Мамуна, мавзолей султана Санджара, мавзолей Тюрабек-ханім, мавзолей Неджмеддіна Кубра, цитадель Ходжаідат-ґала). Позитивна рецепція книги українським читачем дозволить, на нашу думку, доповнити фонові знання українців щодо багатой культурної традиції Туркменістану і внеску туркменського народу у світову епістемологію гуманізму.

Наукова актуальність і новизна дослідницької роботи Ґурбанґули Бердимухамедова не викликає сумнівів. Її знайомство з іноземним читачем збігається з процесами ребрендингу сельджуцького дискурсу в Туреччині, трансформації акцентів на культурну велич сельджуків, культурний спадок «синів Великого степу», відродженням суфійських практик як оздоровчих систем в усьому світі. Вихід культурного спадку туркменського народу на світовий рівень додає наукову легітимність багатьом «дискусійним» темам для світової тюркології.

Отже, Великий Шовковий шлях (Іпек Йолу) у позиції автора профілюється через концепт «взаємної поваги і рівності кожного етносу і кожної релігії, кожної мови і кожної традиції» (Бердимухамедов 2018, с. 297) (для порівняння – ідея Тараса Шевченка про необхідність «чужому навчатись і свого не цуратись»). Книга Ґ. Бердимухамедова моделює актуалізований з точки зору сучасності і минулого туркменського народу матеріал, проєктує глибокий гуманістичний меседж майбутнім поколінням – «краще зрозуміти духовний і матеріальний світ пращурів» і продовжувати свій власний шлях до майбутнього звивистим стежинами вічного Іпек Йолу.

Список джерел та літератури

- БЕРДИМУХАМЕДОВ, Г., 2018, Туркменістан – серце великого Шовкового шляху. Київ: Пабліш Про.
- ГЕРГУН, А. В., 2016, Глобальна справедливість: контроверза універсалізму та партикуляризму. Київ: Наукова думка.
- ГЕРЧАНІВСЬКА, П. Е., 2015, Культурологія: термінологічний словник. Київ.
- ДУДНИК, І. М. 2016, Транспортна географія. Київ: НАУ.
- ЖАЙВОРОНОК, В., 2006, Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ: Довіра.
- ЗЕРНЕЦЬКА, О. В., 2017, Глобальна комунікація. Київ: Наукова думка.
- КОЛЕСНИК, О. С., 2016, Мова і міф у вимірі міждисциплінарних студій. Чернігів: Десна Поліграф.
- КОНОНЕНКО, В. В, 2008, Українська лінгвокультурологія. Київ: Вища школа.
- МАГОЧІЙ, П-Р., 2022, Крим. Наша благословенна земля. Ужгород.
- BARTHOLD, V. V., 2000, Asya'nın keşfi: Rusya'da ve Avrupa'da şarkiyatçılığın tarihi. İstanbul: Yöneliş yayınları.
- DEMİR, M., 2004, Büyük Selçuklular tarihi. Ankara: Sakarya kitabevi.
- ERAVŞAR, O., 2011, Anadolu Selçuklu kervansarayları. Konya.
- GÜVENÇ, B., 2010, Türk kimliği: Kültür tarihinin kaynakları. Ankara: Remzi Kitabevi.
- HİLLENBRAND, R., 2005, İslam sanatı ve mimarlığı. İstanbul: Homer.
- KÖYMEN, M. A., 2011, Büyük Selçuklu imparatorluğu tarihi. C. I.: Kuruluş devri. Ankara: TTK yayınları
- UĞURLUEL, T. & ÖZGEN C., 2017, Selçuklu'nun şifreleri. İstanbul: Kronik kitap.

References

- BARTHOLD, V. V., 2000, Asya'nın keşfi: Rusya'da ve Avrupa'da şarkiyatçılığın tarihi. İstanbul: Yöneliş yayınları. [In Turkish].
- BERDYMUKHAMEDOV, H., 2018, Turkmenistan – sertse velykoho Shovkovoho shliakhu [Turkmenistan is the heart of the great Silk Road]. Kyiv: Pablsh Pro. [In Ukrainian].
- DEMİR, M., 2004, Büyük Selçuklular tarihi. Sakarya kitabevi. [In Turkish].
- DUDNYK, I. M., 2016, Transportna heohrafiya [Transport geography]. Kyiv: NAU. [In Ukrainian].
- ERAVŞAR, O., 2011, Anadolu Selçuklu kervansarayları. Konya. [In Turkish].
- GÜVENÇ, B., 2010, Türk kimliği: Kültür tarihinin kaynakları. Ankara: Remzi Kitabevi. [In Turkish].
- HERCHANİVSKA, P. E., 2015, Kulturolohii: terminolohichnyi slovnyk [Culturology: terminological dictionary]. Kyiv. [In Ukrainian].
- HERHUN, A. V., 2016, Hlobalna spravedlyvist: kontroverza universalizmu ta partykuliaryzmu [Global Justice: The Controversy of Universalism and Particularism]. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- HİLLENBRAND, R., 2005, İslam sanatı ve mimarlığı. İstanbul: Homer. [In Turkish].
- KOLESNYK, O. S., 2016, Mova i mif u vymiri mizhdystsyplinarnykh studii [Language and myth in the dimension of interdisciplinary studies]. Chernihiv: Desna Polihraf. [In Ukrainian].
- KONONENKO, V. V., 2008, Ukrainska linhvokulturolohii [Ukrainian linguistic and cultural studies]. Kyiv: Vyshcha shkola. [In Ukrainian].
- KÖYMEN, M.A., 2011, Büyük Selçuklu imparatorluğu tarihi. C. I.: Kuruluş devri. Ankara: TTK yayınları. [In Turkish].
- MAGOCHİİ, P-R., 2022, Krym. Nasha blahoslovenna zemlia [Crimea. Our blessed land]. Uzhhorod. [In Ukrainian].
- UĞURLUEL, T. & ÖZGEN, C., 2017, Selçuklu'nun şifreleri. İstanbul: Kronik kitap. [In Turkish].
- ZERNETSKA, O. V., 2017, Hlobalna komunikatsiia [Global communication]. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- ZHAİVORONOK, V., 2006, Znaky ukrainskoi etnokultury: Slovnyk-dovidnyk [Signs of Ukrainian ethnoculture: Dictionary-reference]. Kyiv: Dovira. [In Ukrainian].

**Туркменістан у тюркологічному дискурсі України
(за матеріалами книги Гурбангули Бердимухамедова
«Туркменістан – серце великого Шовкового шляху»)**

У статті, на основі методу текстової інтерпретації і дискурсивного аналізу, розглядаються питання міжкультурної комунікації, які профілюються у книзі Г. Бердимухамедова «Туркменістан – серце великого Шовкового шляху».

Проаналізована роль книги для сучасної української наукової спільноти та її профільне місце в тюркологічному дискурсі України. Актуалізується семіотичний смисл і науково-практичне значення, формування відповідного інформаційного фону для тюркологічного процесу. Актуальність проблеми визначається необхідністю детермінації діапазону релевантного інформаційного контенту нових тем для крос-культурних досліджень у тюркологічній парадигмі України.

Аналізується семіотичне кодування концептів, які профілюються Шовковим шляхом у синхронії та діахронії – «МІСТО», «КАРАВАНСАРАЙ» (центр інформаційно-культурного обміну), «ШЛЯХ», «ГОСТИННІСТЬ», «СІМ'Я». Постулюється ідея, що Великий Шовковий шлях є детермінаційним фактом й історичним «моментом істини» для Туркменістану, дискурсивним сегментом, який дає можливість розв'язати актуальні питання екзистенції туркменського народу. Підкреслюється теза про те, що автор, моделюючи «зовнішню пам'ять» народу на прикладах фольклорного дискурсу і паттернів народного генію туркменського народу, виводить концепт Шовковий шлях на рівень продуктивного каталізатора створення неповторної і аутентичної культури.

Практична можливість вибору і абсорбції гуманітарного продукту, який накопичило людство за весь період свого розвитку, естетика свідомості діалогізму стають основою кластерної архітекτονіки ментальної структури туркменського суспільства. Книга, на нашу думку, доповнює фонові знання українців щодо багатой культурної традиції Туркменістану і внеску туркменського народу у світову епістемологію гуманізму.

У статті експлікуються іманентні основи туркменського дидактичного дискурсу, профілюються модулі туркменської вітальної енергії, показана роль ісламу в парцеляції категорій життєвого простору і концептуалізації древнього світу туркменського народу.

У висновках актуалізується роль книги в процесі відновлення інформаційного вакууму давньотюркської цивілізації для тюркологів України, зазначається, що робота, завдяки глибокій експлікації аксіологічних мотивацій туркменського народу, стане важливим джерелом для майбутніх поколінь українських тюркологів.

Ключові слова: Туркменістан, тюркський світ, Шовковий шлях, Гурбангули Бердимухамедов.

Volodymyr Pidvoynyi, Candidate of philological sciences, Associate professor, Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Володимир Підвойний, кандидат філологічних наук, доцент, ННІ філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1500-9633>

Received: 01.03.2024

Advance Access Published: April, 2024